3.2.1.3. Bilginin Sınırları ve Doğru Bilginin Ölçütü

İnsanın bilemeyeceği bir şey var mıdır? Eğer varsa bunu neler belirler? Yaşanılan çoğu sorun, neleri ne şekilde ve kesin olarak bilemeyişten veya onu tanımlayamayıştan kaynaklanmaktadır. Geniş bir çerçeveden bakılırsa bu durumun araştırılması, insanların bilgiden kaynaklı anlaşmazlıklarını çözmede önemli gelişmeler doğurabilir. Bu merkezde oluşan problemlerin çözümüne yönelik cevap arayışlarında felsefede iki kavram öne çıkar: Bunlar "sınır" ve "ölçüt" kavramlarıdır ve problem bu kavramlar üzerinden tartışılır.

Bilginin sınırı tartışmasında bazı düşünürler bilinenle bilinmeyeni ayırmak için bilgiye sınır çekmiş, bazı düşünürler ise böylesi bir sınırın olmadığını ileri sürmüştür. Tartışmanın merkez noktalarından biri insanın yöneldiği nesneyi gerçekte olduğu şekliyle bilip bilemeyeceğidir. Bilgiye bir sınır çekilemeyeceğini düşünen filozoflar, insandan bağımsız bir varlık alanını kabul eder ve insanın o alandaki nesneleri olduğu gibi bildiğini savunur. Bilgiye bir sınır çekileceğini düşünen filozoflar, insanın o nesneleri olduğu gibi değil de kendisine göründüğü kadarıyla bilebileceğini savunur.

Bilgiye dair problemlerin tartışılmasında filozoflar bazı ölçütler ileri sürmüşlerdir. Aslında bilginin doğru olup olmadığını anlamak için bazen o bilgiyi bilinen bir bilgiyle karşılaştırır, bazen de onun gerçekle uyuşup uyuşmadığına bizzat bakar. Bilginin doğruluğunu belirlemede her zaman bir referans noktası vardır. Dolayısıyla sunulan bu ölçütler, farkında olunsun ya da olunmasın günlük hayatta kullanılmıştır. Bu ölçütlerin her durumda doğruyu belirlediğini ve bundan başka bir ölçüt olamayacağını düşünmek de yanlış olur. Çünkü bu ölçütler, bazı durumlarda elverişli bazı durumlarda ise elverişsizdir ve bu yüzden sıkça eleştirilmiştir. Bu ölçütlerden öne çıkanlar; uygunluk, tutarlılık, tümel uzlaşım, apaçıklık ve yarar ölçütleridir.

BİLGİNİN DOĞRULUĞU İÇİN ÖNERİLEN ÖLÇÜTLER
Uygunluk Ölçütü: Bu ölçüte göre öne sürülen ifade, bildirdiği şeyin nesnesiyle örtüşüyorsa doğrudur. Örneğin "Kapıyı çalan Zeynep'tir." ifadesi kapı açıldığında Zeynep görülürse doğrudur.
Tutarlılık Ölçütü: Bu ölçüte göre öne sürülen ifade, doğru olarak kabul edilen başka bilgilerle çelişmiyorsa veya bir akıl yürütmeye dayanma sonucunda oluşmuş ve mantıksal açıdan geçerliyse doğrudur. Örneğin "Üçgen üç kenarlıdır." ifadesi mantık açısından geçerli olduğu için doğrudur.
Tümel Uzlaşım: Bu ölçüte göre öne sürülen ifade, çoğunluk tarafından doğru kabul ediliyorsa doğrudur. "Resmî işlerde hasta ve yaşlılara öncelik tanınması gerekir." ifadesi, çoğunluk tarafından kabul edildiği için doğrudur.
Apaçıklık (Açık-Seçik): Bu ölçüte göre öne sürülen ifade, açık ve seçik olması durumunda doğrudur. Örneğin dişi ağrıyan birinin dişinin ağrıdığını bilmesi açıktır. Hangi dişinin ağrıdığını bilirse açık olan durum aynı zamanda başka dişlerle karışmayacağı için seçik hâle de gelmiş olur. Dolayısıyla kişi hangi dişinin ağrıdığı bilgisini apaçık şekilde fark etmiş olduğu için ifade doğrudur.
Yarar Ölçütü: Bilgi, bu ölçüte göre pratik hayatta fayda verme koşuluyla doğrudur. Örneğin ölümcül bir hastalığın tedavisinde "X ilacı kullanılır." ifadesi, o ilacın fayda sağlaması koşuluyla doğrudur.

Uygulama

Aşağıdaki metni okuyup metinden hareketle soruları cevaplayınız.

Eray Yağanak: Burada önemli bir konu var. Akılcılar ile deneyimciler arasındaki tartışma bağlamında duyu verilerini kesin bilginin kaynağı olarak kabul edebilir miyiz? Duyu verileri güvenilir midir? Duyu verileri herkeste aynı biçimde mi ortaya çıkar? Yoksa farklı insanlar farklı duyu verilerine mi sahiptir? Eğer bir fark varsa duyu verilerinden yola çıkarak ortak bir bilgi veya doğru bilgi anlayışına sahip olunabilir mi? Ya da duyu verileri bizi neden yanıltır?

Ahmet Eyim: (…) Tartışmayı şu soruyla devam ettirelim: Bilgi dediğimiz şey neyin bilgisidir? Tabii ki bir nesnenin bilgisidir. Kendimiz de dâhil olmak üzere evrendeki tüm nesneler bilginin nesnesidir. Tabii ki eğer bir zihnin varlığını kabul ediyorsak ve bu zihin bizim bilmemize açıksa zihinsel süreçlerimizin de bilgilerimizin nesnesi olduğunu söyleyebiliriz. Fiziksel nesnelere ait bilgilerimiz üzerine konuşacak olursak bilgi dediğimiz şeyde bizi yanıltan sahip olduğumuz yetilerimiz mi yoksa bilme iddiasında olduğumuz nesnenin doğası mı bizi yanıltıyor? (…)

Eray Yağanak: Okuyucularımız için daha az akademik bir tartışma amaçladığımız için daha kolay bir soru üzerinden gidecek olursak bilgi konusunu konuşurken aklımıza insan geliyor ve insan bilir diyoruz. O hâlde insan bilgisinin ayırt edici özellikleri nelerdir?

Ahmet Eyim: İnsan olarak bizler de doğadaki diğer varlıklar gibi doğanın bir parçasıyız. Bir çakıl taşını düşündüğümüz zaman, insanla bu çakıl taşının doğadaki fizik yasalarına uyma konusunda fiziksel yönümüz itibarıyla bir benzerlik söz konusudur. Örneğin basit bir akıl yürütme ile bir taş parçasının da bir insan bedeninin de belirli bir yükseklikten bırakıldığında yer çekimine uymak durumunda olduğunu biliyoruz. Bilgi felsefesi açısından insanı diğer varlıklardan ayırt eden özellik nedir sorusunu sorduğumuzda ise insanın bilişsel yönü ön plana çıkacaktır. İnsan bilgiye bilinçli bir şekilde sahip olabilen, bunu aktarabilen bir varlıktır. Örneğin kedim aç olduğunda benim yanıma gelip bana aç olduğunu gösterecek şekilde bazı davranışlar sergileyebilir. (…)

Eray Yağanak: (…) Kedi bunu bilinçli olarak mı yapıyor?

Ahmet Eyim: Evet, bilinç kavramına vurgu yaptığımızda bir ayrım olduğu noktasına geliyoruz. (...) Genel olarak insanı diğer canlılardan ayırt eden bir özellik olarak içgüdüden öteye, içsel durumlarımızı kavramlarla bilmemizdir. İnsanın sahip olduğu bilgiyi dil ve kavramlar aracılığıyla ifade edebilmesi açısından diğer bilgilerden (özel anlamda diğer canlıların sahip olduğu bilgilerden) bir farkı olduğu söylenebilir.

Eray Yağanak, Felsefe Diyalogları

Sorular

1. **Duyumlar herkeste aynı biçimde mi ortaya çıkar? Açıklayınız.**

   ....
   ....
   ....
   ....
   ....

2. **İnsanın bilgisinin ayırt edici özellikleri hakkında ne düşünüyorsunuz?**

   ....
   ....
   ....
   ....
   ....
   ....

Uygulama

Aşağıdaki durumları gerçekleştirirken kullandığınız bilgileri düşününüz. Bu bilgileri doğrulamak için hangi ölçütlerin kullanılması gerektiğini nedenleriyle beraber boş bırakılan yerlere yazınız.

1. **Meslek seçerken**
   ....
   ....
   ....
   ....

2. **Teknolojik bir alet satın alırken**
   ....
   ....
   ....
   ....

3. **Bir arkadaş seçerken**
   ....
   ....
   ....
   ....

Tartışalım

Aşağıda verilen metni okuyup metinden hareketle doğruluk ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi tartışınız.

DOĞRULUK VE GERÇEKLİK

Genellikle gündelik hayatta karşımızdakinin bir iddiasını doğru bulmadığımızı belirtmek istediğimizde "Senin bu sözün yanlış." dediğimiz gibi "Senin bu sözün gerçek değil." dediğimiz de olur ya da daha ilginç bir örnek olarak Amerikan filmlerindeki mahkeme sahnelerinde tanığa ettirilen yemini verebiliriz: Bu yemin Türkçeye bazen "doğruyu, yalnızca doğruyu söyleyeceğime…" bazen ise " gerçeği, yalnızca gerçeği söyleyeceğime…" şeklinde çevrilmektedir. Aslında doğrusu birinci yani tanığın yalnızca "doğru"yu söyleyeceğine yemin etmesidir. Çünkü "gerçek" asla söylenemez: Gerçek, söylenen şeyin, iddianın konusu olan şeydir ve dış dünyada, nesnel dünyada bulunur. Örneğin "güneş", "havanın sıcaklığı", "yağmur yağması" bir doğru değildir, bir gerçektir. Ama güneşin var olduğuna, havanın sıcak olduğuna, dışarıda yağmur yağdığına ilişkin sözümüz, ifademiz "doğru"dur (veya eğer dış dünyada bir güneş yoksa hava sıcak değilse, yağmur yağmıyorsa "yanlış"tır). O hâlde doğruluk zihinle, zihinde bulunan veya zihnin ürettiği bir şeyle, teknik bir deyişle "önerme" ile ilgilidir. Bir önerme doğru veya yanlış olabilir. Buna karşılık gerçeklik veya gerçek olmama önermenin konusu olan şeyle özneye göre "dıştan" olan şeyle ilgilidir. Kısacası bir şey veya bir olgu doğru veya yanlış olamaz. Daha doğrusu her önerme telaffuz edilir edilmez, bu özelliği bakımından yani bir ses veya bir yazı olarak gerçektir.

Ahmet ARSLAN, Felsefeye Giriş